

est in ipso ut implet; quod si non implet, puni-
tur: quia sic lex habet vim coactivam, secundum
Philosophum in 10 Ethic. (cap. 10 vel 14). Alio
modo quantum ad intentionem legislatoris, qui per
legis praecepta intendit ad virtutem reducere, ut
dicitur in 2 Ethic. (cap. 1): et sic quantum ad
intentionem legislatoris modus virtutis cadit sub
praecepto, non quantum ad obligationem legis.

Ad primum ergo dicendum, quod praecepta
quodammodo connectuntur in caritate sicut in
fine: quia per ipsam fructum mandati observati
quis percipit.

Ad secundum dicendum, quod illo praecepto
praecipitur actus caritatis non qui sit a caritate,
sed qui est similis actui caritatis, sicut est actus
naturalis dilectionis. Vel si praecipitur actus cari-
tatis, praeceptum illud magis est ad ostendendum
quo tendere debeamus, quam ad obligandum, sicut
supra, distinct. 27, dictum est.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit
quantum ad intentionem legislatoris, magis quam
quantum ad obligationem legis.

Ad quartum dicendum, quod facere actum de-
formem, et abstinere ab ipso, est in potestate no-
stra, non autem facere actum formatum; et ideo
non est similis ratio.

Ad quintum dicendum, quod modus caritatis
plus importat quam relationem operis in finem
debitum; importat enim quod actus ex habitu cari-
tatis procedat, qua multi carentes, actus suos in
Deum referunt.

Expositio textus.

Ubi caritas est, quid est quod possit deesse?

DISTINCTIO XXXVII.

*De decem praeceptis, quomodo continentur in duobus man-
datis.*

Sed jam distributio decalogi, quae in duobus mandatis
continentur, consideranda est. Habet enim decalogus decem
praecepta, quae sunt decachordum psalterium, quae sic sunt
distributa, ut tria quae sunt in prima tabula, pertineant ad
Deum, scilicet ad cognitionem et dilectionem Trinitatis; se-
ptem quae sunt in secunda tabula, ad dilectionem proximi.

De primo praecepto.

Primum in prima tabula est (Exod. 20, 3): « Non habe-
bis deos alienos, non facies tibi sculptile, neque omnem
similitudinem etc. » Hae Origenes (1) dicit duo esse man-
data, sed Augustinus unum. Hoc ipsum enim quod dixerat:
« Non habebis deos alienos, » perfectius explicat cum prohibet
coli figmenta, scilicet idolum, vel similitudinem alicujus
rei: quae duo Origenes (hom. 8 super Exodum) ita dicit
distare, ut idolum sit quod nihil habet simile sui; similitudo
vero quae habet speciem alicujus rei. Verbi gratia, si quis in
auro vel ligno vel alia re faciat serpentis speciem vel avis
vel alicujus rei, et statuat ad adorandum; non idolum, sed
similitudinem facit: qui vero facit speciem quam non videt
oculis, sed animus sibi fingit, ut si quis humanis membris
caput canis vel arctis formet, vel in uno habitu hominis duas
facies non similitudinem, sed idolum facit, quia facit quod
non habet aliquid simile sui. Ideo dicit Apostolus (1 Corinth.
8, 4), quia « idolum nihil est in mundo. » Non enim aliqua

(1) Origenes nimirum hom. 8 in Exodum: Augustinus in
Eb. de decem chordis, cap. 6, et lib. Qq. super Exod., qu.
7 (Ex. edit. P. Nicolai).

Ergo omnes aliae virtutes superfluent. — Et dicen-
dum, quod hoc dicitur propter necessariam con-
nexionem aliarum virtutum, quarum ipsa quodammodo
est causa.

Sequitur ut ejus fortitudo minus sit prudens.
Hoc dicitur secundum quod ab una virtute aliquid
in aliam redundat, ut dictum est.

Quia vero non justificationis gratia, quam fa-
cit caritas, instituta suat, sed in figura futuri, et
in onus imposita, ideo clarescente veritate, cessa-
verunt velut umbra. De hoc dicendum in 4 dist.
4 libri.

Sicut in sermone Domini octo (1) virtutes praemittuntur, ad quas cetera referuntur. Loquitur de
beatitudinibus, quae virtutes dicuntur, in quantum
sunt actus virtutum.

Quia per caritatem implentur. Videtur quod
dicit duo contraria, scilicet quod caritas sit prin-
cipium et finis mandatorum. — Et dicendum, quod
hoc non est inconveniens: quia sicut in naturalibus
forma et finis incidunt in idem, ita et in morali-
bus. Habitus enim, qui est principium actus, ut
imperans actum, est etiam quodammodo finis, in-
quantum ad finem proprium utitur actu imperato.

Totam magnitudinem et amplitudinem divini-
orum eloquiorum possidet caritas. Secundum hoc
videtur quod prolixitas sacrae Scripturae sit su-
perflua. Et dicendum, quod continentur omnia di-
vina eloquia in praecepto caritatis sicut in radice;
sed oportuit per ramos distingui.

(1) Al. septem.

ex rebus constantibus assumitur species; sed quod mens otiosa
et curiosa reperit. Similitudo vero est dum aliquid ex his
quae sunt vel in caelo vel in terra vel in aquis formatur.
Augustinus vero ita exponit illud (1) (super Joan. tract. 4):
« Idolum nihil est in mundo. » « Id est, inter creaturas mundi
non est forma idoli. Materiam enim formavit Deus, sed
« stultitia hominum formam dedit. Quaeque facta sunt
« naturaliter, facta sunt per Verbum; sed forma hominis in
« idolo non est facta per Verbum; sed peccatum non est
« factum per Verbum; sed est nihil, et nihil fiunt homines
« cum peccant. » Sed quaeritur, quomodo hic dicatur forma
idoli non esse facta per Verbum, cum alibi legatur: « Omnis
« forma, omnis compago, omnis concordia partium facta est
« per Verbum. » Hoc autem a diversis varie solvitur. Quoniam
enim dicunt, omnem formam, et quidquid est, a Deo esse,
in quantum est: et formam idoli in quantum est, vel in quantum
est forma, a Deo esse, sed non in quantum est idoli, id est
posita ad adorandum: in hoc enim non est creatura, sed per-
versio naturae: sicut illud quod peccatum est, in quantum
peccatum est, nihil est, et homines cum peccant, nihil fiunt,
quia ab illo qui vere est, separantur. Unde Hieronymus (su-
per Ezech. cap. 26): « Quid ex Deo non est, qui solus verus
« est, non esse dicitur. Ideoque peccatum quod nos a vero
« abducat, nil esse vel non esse dicitur. » Alii vero dicunt,
omni-formam, scilicet quae naturaliter est, et omne quod
naturaliter est, esse a Deo. Sed forma idoli non est natura-
liter, quia naturae justitiae non servit. Id enim naturaliter

(1) In Glossa tantum nullo nomine indicato, et in Com-
mentariis qui Anselmi nomine praenotantur occurrit quod ad
priorem appendicem; sed posterior tract. 4 in Joan. habetur,
ex quo etiam desumptum est quod inferius indicatur velut
alibi dictum (Ex. edit. P. Nicolai).

esse dicitur quod simpliciter naturae justitiae, quae Deus est,
militat, non resultat (1) et naturam creatam non vitiat.

De secundo praecepto.

Secundum praeceptum est: « Non assumes nomen Dei tui
« in vanum; » quod est dicere secundum litteram, non jura-
bis pro nihilo nomen Dei. Allegorice vero praecipitur, ut non
putes creaturam esse Christum Dei Filium (quia « omnis
« creatura vanitati subjecta est » Rom. 8, 20), sed aequa-
lem Patri.

De tertio praecepto.

Tertium vero est: « Memento ut diem sabbati sanctifices: »
ubi secundum litteram praecipitur sabbati observantia; alle-
gorice vero, ut requiem hic a vitis, et in futuro in Dei con-
templatione, expectes ex Spiritu sancto, id est ex caritate et
dono Dei; non quod Spiritus sanctus sine Patre et Filio hoc
operetur. Accepit utique Ecclesia donum hoc, ut in Spiritu
sancto fiat remissio peccatorum: quam remissionem cum Tri-
nitas facit, proprie tamen ad Spiritum sanctum dicitur perti-
nere: quia ipse est spiritus adoptionis filiorum, ipse est Pa-
tris et Filii amor et connexus, vel communio. Ideoque ju-
stificatio nostra et requies ei attribuitur sapienter. Haec sunt
tria mandata primae tabulae ad Deum pertinentia; et primum
quidem, quod est de uno Deo colendo, pertinet ad Patrem,
in quo est unitas vel auctoritas; secundum ad Filium, in quo
est aequalitas; tertium ad Spiritum sanctum, in quo est utrius-
que communitas.

De mandatis secundae tabulae.

In secunda vero tabula septem erant mandata ad dilectionem
proximi pertinentia: quorum primum ad patrem carna-
lem refertur, sicut primum primae tabulae ad patrem caelestem,
quod est: « Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis
longaevus super terram, » scilicet viventium. Parentes
vero sic sunt honorandi ut eis debita reverentia exhibeatur,
et necessaria ministrantur.

Secundum est: « Non occides: » ubi secundum litteram,
actus homicidii prohibetur; secundum spiritum vero etiam
voluntas occidendi. Unde huic mandato secundum litteram
fit superadditio in Evangelio: quia littera Evangelii exprimitur,
quod legis littera non exprimebatur. Evangelii littera
exprimit intelligentiam spirituales, id est quam spirituales
habent, et secundum quam spiritualiter vivitur. Littera legis
sensum carnalem, id est quem (2) carnales habent, et secundum
quem carnaliter vivitur, cui facta est superadditio.

Tertium est: « Non moechaberis; » id est, non concubet
miseris, excepto foedere matrimonii. A parte enim totum intelligitur.
Nominis igitur moechabere omnis concubitus illicitus, illo-
rumque membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelli-
gi (3).

Quartum est: « Non furtum facies: » ubi sacrilegium et
rapina omnis prohibetur. Non enim rapinam permisit qui fur-
tum prohibuit; sed furti nomine bene intelligi voluit omnem
illicitam usurpationem rei alienae. Sacrilegium tribus modis
committitur: quando scilicet vel sacrum de sacro, vel non
sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro auferitur. Sacrum

(1) Nicolai, vel non resistit.

(2) Al. hic et infra quam.

(3) Nicolai: (ut Augustinus dicit quaest. 71 super Exodum).

Divisio textus.

Postquam determinavit Magister de virtutibus
et donis, quae nos ad bene operandum inclinant,
in parte ista determinat de praeceptis legis, qui-
bus ad opera virtutum et donorum dirigitur. Di-
viditur autem in duas partes: in prima determinat
de octo primis mandatis, quae aliquo modo opus re-
spiciunt; in secunda determinat de duobus manda-
tis ultimis, quae respiciunt tantum concupiscentiam
cordis, 40 dist., ibi: *Secundum praeceptum est: Non*

vero dicitur quidquid mancipatum est cultui divino, ut Eccle-
sia, vel res Ecclesiae. Ille etiam usura prohibetur, quae sub
rapina continetur. Unde Hieronymus (in epistola quadam) (1):
« Usuras quaerere, vel fraudare, vel rapere, nihil interest.
« Commodo fratri tuo, et accipe quod dedisti, et nil super-
« fluum quaeras: quia superabundantia in usura computatur. »
Est enim usura, ut ait Augustinus (super Psal. 84), cum
quis plus exigit in injuria vel qualibet re, quam acceperit.
Item Hieronymus (super Ezech. cap. 58): « Putant aliqui
« usuram tantum esse in pecunia; sed intelligunt usuram
« vacari superabundantiam, scilicet quidquid est, si ab eo
« quod dederit, plus est, ut si in hieme demus decem modios,
« et in messe quindecim recipiamus. »

Si factum fecerunt filii Israel, quando spoliarunt Aegyptios.

Si vero quaeritur de filiis Israel, qui Domino jubente ab
Aegyptiis mutauerunt vasa argentea et aurea et vestes pre-
tiosas, et asportaverunt, utrum furtum commiserint: dicitur,
eos, qui, ut parentem Deo jubenti, illud fecerunt, non fecisse
furtum, nec omni modo peccasse. Unde Augustinus (in Exod.
quaest. 39): « Israelitae non fecerunt furtum, sed Deo jubenti
« ministerium praebuerunt. Hoc enim Deus justus, qui legem
« dedit: sicut ministeri judicis sine peccato occidit, quam lex
« praecipit; sed si id sponte fecerit, homicida est, etiamsi cum
« occidat quem scit a iudice occidendum. » (Et lib. 22 con-
tra Faustum, cap. 71): « Inferni autem qui ex cupiditate
« Aegyptios deeeperunt, magis permisi sunt hoc facere illis
« qui talia jure passi sunt quam jussi. » Hic opponitur, quod
etiam boni in illo opere peccaverunt, quia naturalem legem,
cui concordat Evangelium, et lex moralis praecipit, trans-
gressi sunt, quae est: « Quod tibi non vis fieri, alii ne fe-
« ceris; » quam Veritas scripsit in corde hominum: et quia
non legebatur in corde, iteravit in tabulis, ut voce forisue
admodum, redirent ad cor, et ibi invenirent, quod extra
legerant. Hanc igitur illi praeviarerunt videtur in illo facto,
alii facientes quod nolebant sibi fieri: Sed illi subintelligen-
dum est: a injuste, » ut non alii, scilicet injuste, facias quod
tibi non vis fieri. Alioquin hujus praeviariorum est iudex, dum
punit reum nolens aliquid tale sibi fieri. Ita etiam illud Do-
mini verbum (Matth. 7, 12): « Omnia quaecunque vultis ut
« faciant vobis homines, et vos facite illis; et de bonis acci-
piendum est, quae nobis invicem exhibere debemus. »

De quinto praecepto.

Quintum praeceptum est: « Non loqueris contra proximum
« tuum falsum testimonium; » ubi crimen mendacii et perjuri
prohibetur (2). Tolest autem quaeri, utrum prohibuit sit
omne mendacium. Quiddam dicunt illud tantum prohiberi quod
obest et non prodest et cui dicitur: tale autem non est adver-
sus proximum, ut ideo videatur hoc addidisse Scriptura. Sed
de mendacio magna quaestio est, nec cito explicari potest.

(1) In qua epistola non occurrit. Simile quiddam insinuat
Commentarius qui nomen eius praefert in Psal. 14, super
illud: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, ubi nimirum
ait, quod visibilis pecunia prohibet ad usuram dari, ne is qui
commodat magis spoliet.* Sequens autem appendix
ex eodem habetur supra illud: *Qui ad usuram non com-
daverit, et amplius non acceperit; ex eoque refertur in De-
cretis cap. 14, quaest. 3, cap. Non putant (Ex. edit. P. Ni-
colai).*

(2) Nicolai: (ut Augustinus ait ubi supra).

desiderabis uxorem proximi tui. Prima in duas: in
prima determinat de primis octo mandatis; in se-
cunda determinat de quibusdam quae uno illorum
mandatorum intelliguntur prohiberi; quae specia-
lem difficultatem habent, 38 dist., ibi: *Sciendum
tamen, tria esse genera mandatorum.* Prima in duas:
in prima determinat de praecipis primae tabulae;
in secunda de praecipis secundae tabulae, ibi: *In
secunda vero tabula septem erant mandata.* Prima
in tres secundum tria mandata de quibus determina-
t; secunda incipit ibi: *Secundum praeceptum*

est: *Non assumes nomen Dei tui in vanum*; tertia, ibi: *Memento ut diem sabbati sanctifices*. Circa primum tria facit: primo distinguit praecepta; secundo exponit primum ipsorum, ibi: *Primum in prima tabula est: Non habebis deos alienos etc.*; tertio solvit quaestionem ex praedictis ortam, ibi: *Sed quaeritur quomodo hic dicatur forma idoli non esse facta per Verbum*.

In secunda vero tabula septem erant mandata. Hic determinat de praeceptis secundae tabulae; et dividitur in quinque partes secundum quinque mandata, quae satis patent in littera: quarum quarta pars dividitur in duas: in prima exponit quartum mandatum; in secunda movet quaestionem, ibi: *Si vero quaeritur de filiis Israel . . . utrum furtum commiserint; dicimus eos non fecisse furtum*; secunda incipit ibi: *Hic opponitur quod etiam boni in illo opere peccaverunt*. Et similiter quinta pars dividitur in expositionem praecepti, et quaestionem, quae incipit ibi: *Solet autem quaeri utrum prohibitum sit omne mendacium*.

QUAESTIO I.

Hic quaeruntur sex: 1.º de necessitate legis scriptae; 2.º de distinctione, ordine et assignatione mandatorum; 3.º utrum omnia mandata legis ad haec decem referantur; 4.º utrum dispensationem in aliquo casu recipiant; 5.º de observatione sabbati; 6.º de usura.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum fuerit necessarium tradi legem scriptam.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod non fuit necessarium legem scriptam tradi, maxime de his decem praeceptis. Ea enim quae sunt naturaliter scripta in intellectu speculativo, nulla scientia in scripturam colligit, sed utitur eis quantum indiget unaquaqueque. Sed haec decem praecepta sunt naturaliter scripta in intellectu practico uniuscujusque. Ergo non fuit necesse ea in scripturam redigere.

2. Praeterea, scriptura videtur esse inventa ad succurrendum labilitati memoriae. Sed alia praecepta legis quae non sunt ita scripta in corde hominis, sicut judicialia et caeremonialia, facilius poterant tradi oblivioni. Ergo ea magis debuerunt in tabulis lapideis scribi.

3. Praeterea, ea quae scripto traduntur, ad plebem per sapientes perveniunt. Sed haec decem mandata ipsa plebs immediate audivit a Deo, ut patet Exod. 20. Ergo non debuerunt in scriptum redigi.

4. Praeterea, legislator qui intendit sibi subiectos bonos facere, non debet aliquid pro lege ferre ex quo vita augeantur, eo praevidente. Sed ex hoc quod ista mandata obligatoria populo sunt tradita, praevicatio crevit; 1 Corinth. 13, 36: *Virtus peccati lex*; Glossa (1): *Lex prohibendo auget peccati cupiditatem*. Ergo non debuerunt hujusmodi praecepta legis a Deo dari, qui omnia praevident.

(1) Ex Augustino sumpta lib. de Perfectione justitiae ad rationationem 14 respondendo. Refert et Boda ex eodem super eundem locum paulo plenius, ut et infra (*Ex edit. P. Nicolai*).

5. Praeterea, servitia coacta sunt minus Deo accepta. Sed per legem fit coactio quaedam, in quantum obligat. Ergo videtur quod hujusmodi obligatoriam legem edere non debuit.

Sed contra, non minor cura est Deo de rebus humanis quam de rebus naturalibus, quas propter hominem fecit. Sed rebus naturalibus certas leges posuit. Ergo etiam rebus humanis aliquas leges ponere debuit.

Praeterea, in quolibet regimine oportet quod voluntas rectoris innotescat. Sed Dei voluntas nobis per legis praecepta innotescit, in quantum est signum divinae voluntatis. Ergo oportuit quod ab ipso qui orbem regit, praecepta mundo oderentur.

Praeterea, (in 8 Ethic., cap. 7 vel 13), dicit Philosophus, quod rex per imperium suum movet eos qui in regno suo sunt. Sed Deus omnia movet. Ergo oportuit quod ad homines ejus imperium deveniret, quo in Deum moverentur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod necessarium fuit ea quae naturalis ratio dicitur, quae dicuntur ad legem naturae pertinere, populo in praeceptum dari, et in scriptum redigi, propter quatuor rationes. Primo, quia per contrariam consuetudinem, qua multi in peccato praecipitabantur, jam apud multos ratio naturalis, in qua scripta erant, obtenebrata erat. Secundo, quia etsi in aliquibus vigebat ratio, tamen amor boni in eis deficiebat; unde per quamdam coactionem legis obligatoriae ad bonum inducendi erant. Tertio ut ad opera virtutis non solum natura inclinaret, sed etiam reverentia divini imperii. Quarto ut magis memoria tenerentur, et frequentius in cogitatione versarentur.

Ad primum igitur dicendum, quod passiones animae non corrumpunt existimationem speculativam, sicut corrumpunt existimationem practiciam; et ideo magis oportuit praecepta legis naturae in scriptis redigi, quam principia speculativa.

Ad secundum dicendum, quod praecepta judicialia et caeremonialia erant mutabilia secundum diversos status et conditiones hominum; sed praecepta ista legis naturae immobiliter permansura erant, in cuius signum in tabulis lapideis Deus ea scribi voluit.

Ad tertium dicendum, quod ista praecepta omnibus indita erant in naturali cognitione; et ideo in hujus signum Deus toti populo per se ea edidit, sed propter multos qui secundum passiones vivunt, in quibus iudicium rationis obtenebratur, voluit ut per sapientiores, in quibus iudicium rationis viget, in aliis cognitio horum praeceptorum conservaretur; et ideo scribi ea voluit.

Ad quartum dicendum, quod lex, quantum erat in se, nullo modo nec occasio nec causa erat augeandae cupiditatis, sed propter corruptionem fomitis hoc contingebat. occasione accepta ex lege ab ipsis peccantibus, non data ipsis a lege.

Ad quintum dicendum, quod boni qui habent voluntatem bene faciendi non operantur quasi coacti a lege, sed ipsi sibi sunt lex; unde non propter eos lex est posita, sed propter transgressores, ut dicitur Gal. 3, in quibus melius est ut coacti a malo desistant quam ut mala libere exequantur.

ARTICULUS II.

Utrum praecepta decalogi convenienter assignentur.
(1-2, qu. 100, art. 5, 6 et 7.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod praecepta decalogi non convenienter assignentur. Praecepta enim legis ad merendum ordinantur. Sed meritum in aliquo actu consistit. Cum ergo in praeceptis negativis non ponatur aliquis actus, sed solum negetur, videtur quod praecepta decalogi non deberent per negationem assignari.

2. Praeterea, illud ex quo datur aliud intelligi, debet aliquo modo continere illud. Sed praeceptum majoris mali non continet prohibitionem minoris mali, nec praeceptum magis debiti continet praeceptum minus debiti. Cum ergo per prohibitionem moechiae datur intelligi omnis illicitus usus membrorum, ut in littera dicitur, cum moechia sit gravior quam simplex fornicatio, videtur quod non fuerit rectus modus assignandi praeceptum, per prohibitionem moechiae alia minora prohibere. Et similiter potest obijci de honoratione parentum quod est magis debitum quam beneficia quae aliis hominibus sunt exhibenda, quae ad hoc praeceptum reducuntur.

3. Praeterea, omnia praecepta legis debent aequaliter in memoria contineri. Ergo cum in tertio praecepto fiat mentio de memoria, videtur quod eadem ratione deberent in aliis praeceptis poni.

4. Praeterea, praecepta decalogi ad legem naturalem pertinent. Sed legis naturalis dictamen per rationem naturalem est. Ergo non oportet in alio praecepto legis aliam rationem assignari, nisi quod naturalis ratio dicitur.

5. Praeterea, omnibus praeceptis observatis praemium debetur. Sed in quarto praecepto praemium ponitur, ut scilicet longaevis sit super terram. Ergo eadem ratione in aliis praeceptis poni deberet.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod non debeant esse decem legis praecepta. Sicut enim dicitur in Glossa (1), Matth. 6, *in precibus est ut impetrentur dona; in donis ut impleantur mandata; in mandatis ut beatitudines consequamur*. Sed preces, et etiam dona, similiter et beatitudines quodammodo sunt septem. Ergo et mandata legis debebant esse tantum septem.

2. Praeterea, Rom. 13, 8: *Dilectio proximi legem implevit*. Sed intentio legislatoris in omnibus praeceptis est ut lex impleatur. Ergo sufficiens fuit unum praeceptum tantum, scilicet de dilectione proximi, ponere.

3. Praeterea, Rom. 7, dicit Glossa: *Bona est lex, quae dum concupiscentiam prohibet, malum prohibet*. Sed praeceptum ordinatur contra peccata, ut patet per Augustinum in lib. de decem chord. (cap. 5 et deinceps). Ergo sufficisset unum praeceptum ponere, in quo concupiscentia prohiberetur.

4. Sed contra, videtur quod debeant esse plus quam decem. Ubicumque enim contingit esse pecca-

tum in opere, contingit esse peccatum et in interiori concupiscentia: quia consensus in peccatum, peccatum est. Sed furtum et moechia prohibentur diversis praeceptis quantum ad actum et quantum ad concupiscentiam. Ergo eadem ratione et alia peccata debuerunt duplicibus praeceptis prohiberi.

5. Praeterea, ut in 2 lib., distinct. 42, dicit Magister, tribus modis aliquis peccat: scilicet in Deum, in proximum, in seipsum. Cum ergo quaedam praecepta ordinentur contra peccatum in Deum, quaedam vero contra peccatum in proximum; videtur etiam quod quaedam debuerunt ordinari contra peccatum in seipsum.

6. Praeterea, secundum Philosophum in 2 Ethic. (cap. 1), intentio legislatoris est ad virtutem civem inducere; unde et de singulis virtutibus aliquid lex praecipit, sicut patet in 3 Ethic. (1) (cap. 3, vel 5). Sed multo plures virtutes sunt quam decem. Ergo debent esse plura praecepta.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod praecepta male ordinantur. Quia, sicut Gregorius dicit (2), ex visibilibus in amorem invisibilium rapimur. Sed praecepta secundae tabulae ordinant ad dilectionem proximi, quem videmus; praecepta vero primae tabulae ad dilectionem Dei, qui invisibilis est. Ergo praecepta secundae tabulae prius poni debuerunt.

2. Praeterea, prius est aliquid in corde quam sit in executione operis. Sed praeceptum tertium primae tabulae videtur ad cor pertinere, praeceptum vero secundum ad opus interius, primum autem ad opus exterius, quia ad actus laetiae pertinet. Ergo inconvenienter ordinantur.

3. Praeterea, secundum Boetium (3 lib. de Consolat., metr. 4), prius extirpanda sunt vitia quam inserantur virtutes. Sed praecepta negativa ordinantur ad extirpationem vitiorum, affirmativa autem ad habendas virtutes. Ergo in secunda tabula praeceptum affirmativum non debuit esse primum, sed ultimum.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod cum intentio legislatoris sit ad virtutes homines inducere, quibus legem tradit, oportet quod illo modo in assignandis praeceptis legis utatur, qui competat viae ad virtutem; quae quidem est ut ex his quae magis in promptu sunt, in difficiliora tendatur; sicut etiam in disciplinis ex magis notis in minus nota proceditur. Et ideo legislator in istis decem praeceptis, quae sunt quasi prima legis initia, illa prohibuit vel praecipit, quae primo occurrunt facienda vel dimittenda eunti ad virtutem; et ex his alia intelligit voluit, quae in eis quasi in suis principiis includuntur; et propter hoc plura negativa posuit quam affirmativa, quia magis in promptu est et facile ut mala dimittantur, quam ut bona perficiantur. In malis etiam illa prohibuit quae statim in primo aspectu detestanda videntur, et similiter in bonis illa praecipit quae cuilibet esse debita manifestum est.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis in

(1) Al. ut in 3 ejusdem.

(2) Ex Praefatione Nativitatis Christi colligi potest, quam et alibi Gregorii nomine non semel citat S. Thomas, etsi Gregorio antiquiorem, ut in Decretis patet (*Ex edit. P. Nicolai*).

(1) Aequivalenter et implicite, non explicito ac formaliter, et quidem ex veteri potius quam ex moderna colligi potest; ut et ex Ambrosii supposititio commentario (*Ex edit. P. Nicolai*).

praeceptis negativis privetur actus exterior potius quam ponatur; includitur tamen actus rationis e-
ligentis repressionem cupiditatis vel concupiscentiae,
quae ad actus prohibitos inclinabat; et in hoc me-
ritum consistit.

Ad secundum dicendum, quod quamvis prohi-
bitio minoris mali in magis malo non includatur
via syllogistica, ut argui possit, si magis malum
dimittendum est, quod et minus malum; includitur
tamen eo modo quo ea quae ex seminibus naturae
progrediuntur, in rationibus seminalibus continen-
tur. Sicut enim natura ex parvis seminibus in ma-
ximas arbores proficit, ita etiam et lex ex his quae
in principio et in promptu sunt, in alia procedit,
quae sunt quandoque difficiliora et perfectiora; et
ideo legislator per prohibitionem moechiae prohi-
bit fornicationem simplicem, et per falsum tes-
timonium prohibuit omne mendacium, et per fur-
tum prohibuit omnem turpem quaestum, et sic de
aliis.

Ad tertium dicendum, quod tertium praeceptum
primae tabulae non erat simpliciter inditum rationi:
quia determinatio dici qua vacandum est divinis
obsequiis, est caeremonialis, non moralis, quamvis
substantia praecepti moralis sit; unde magis natum
erat a mente excidere quam ea quae totaliter na-
turalis ratio dicit; et ideo potius in hoc praecepto
induxit memoriam et rationem praecepti assignavit
quam in aliis praeceptis.

Et ex hoc patet solutio ad quartum.

Ad quintum dicendum, quod quartum praecep-
tum maxime videtur habere de debito et de na-
turali inclinatione et privato amore; et ideo minus
videbatur esse meritorium quam alia; et ideo propter
hoc oportuit ut ei adderetur praemium. Vel
dicendum, quod quartum praeceptum est primum
secundae tabulae, unde ipsi praemium additur; si-
cut et in primo praecepto primae tabulae praemium
innuitur ex hoc quod Dei misericordia commemo-
ratur; ut ex his duobus mandatis ostendantur om-
nia sequentia praemiabilia esse.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum,
quod lex civilis suis praeceptis dirigit hominem
in communicationibus quae sunt ad alterum se-
cundum vitam politicam; quae quidem non potest
esse nisi hominis ad hominem. Derisibiles enim
videntur laudes politicae vitae in deos transferen-
tes, ut dicitur in 10 Ethic. (cap. 8 vel 12). Sed
lex divina dirigit nos suis praeceptis in spirituali
vita, secundum quam, societatem habemus non so-
lum ad hominem, sed ad Deum, 1 Joan. 1; et ideo
oportuit praecepta legis divinae hoc modo dis-
tingui quod quaedam dirigerent hominem in his
quae ad Deum spectant, quae dicuntur praecepta
primae tabulae; quaedam vero in his quae spectant
ad proximum, quae dicuntur praecepta secundae
tabulae. Ordinatur autem homo ad Deum (1) tri-
plexiter. Uno modo per meditationem cordis, ut
dicitur in Psalm. 43, 11: *Vacate, et videte quia
ego sum Deus*, et ad hoc dirigit tertium praecep-
tum, scilicet sanctificationem sabbati, quo aliquid (2)
tempus deputatur ad vacandum divinis, cessando
ab omnibus quae hoc otium perturbare possent.
Alio modo per reverentiam oris, quod fit dum
laudatur, et nomen eius cum reverentia enuntiatur.

(1) *Al.* ad eum.

(2) *Al.* ergo aliquid.

Et quia primo occurrit in reverentiam divini no-
minis jurare quam laudes debitas Deo reddere, i-
deo in secundo praecepto ponitur: *Non assumes
nomen Dei tui in vanum*. Tertio, ut in opere ser-
vitiu debitu exhibeatur, quod latra dicitur, ad
cujus actum primum praeceptum ordinatur simi-
liter per prohibitionem contrarii: *Non habebis deos
alienos*. Ad proximum autem homo dupliciter ordi-
natur. Uno modo ut ei beneficium impendatur,
quod maxime parentibus faciendum est; unde in
primo praecepto secundae tabulae honoratio pa-
rentum praecipitur, in quo intelligitur esse bene-
ficium proximo exhibendum. Alio modo ut proximo
noeuementum non inferatur; quod quidem conti-
git tripliciter. Primo quantum ad cor; et sic sunt
duo praecepta ultima: *Non desiderabis uxorem pro-
ximi tui; et non concupisces domum proximi tui*.
Secundo potest inferri noeuementum proximo ore;
et hoc prohibetur quinto praecepto: *Non loqueris
contra proximum tuum falsum testimonium*; in quo
secundum regulam prius datam detractio et objur-
gatio et omnia hujusmodi prohibentur. Tertio in-
fertur proximo noeuementum opere: quod quidem
contingit dupliciter. Uno modo in quantum subtra-
hantur ea quae sunt necessaria vitae; et sic est
quartum praeceptum: *Non furtum facies*. Alio modo
in quantum ipsi vitae impedimentum paratur; quod
dupliciter contingit. Uno modo circa vitam qua i-
pse in seipso idem numero vivit; et contra hoc
est secundum praeceptum: *Non occides*; in quo e-
tiam omne noeuementum in personam prohibetur.
Alio modo circa vitam qua aliquis vivit in prole
idem specie; et contra hoc noeuementum est ter-
tium praeceptum: *Non moechaberis*, quia adulterium
contra certitudinem prolis est.

Ad primum ergo dicendum, quod virtutes, dona,
beatitudines, petitiones, et praecepta legis, sicut
dictum est supra, correspondent sibi in generali:
quia quaelibet istorum se extendunt ad totam hu-
manam vitam. Non tamen oportet quod particula-
riter singula singulis respondeant, nisi per adapta-
tionem aliquam, eo quod non est eadem ratio dis-
tinguendi in omnibus praedictis.

Ad secundum dicendum, quod dilectio proximi
est sicut prima radix observandi praecepta, prout
in dilectione proximi etiam dilectio Dei includitur:
est enim finis praecepti, ut dicitur 1 Tim. 1; unde
tenet locum primi principii in disciplinis. Unde
sicut ibi post primum principium, ad quod omnia
reducuntur, ut dicitur in 4 Metaph. (scilicet quod
affirmatio et negatio non verificatur de eodem),
ponuntur alia principia magis propinqua particu-
laribus conditionibus; ita etiam in lege praeter di-
lectionem proximi oportuit poni aliqua specialia
praecepta quae dirigerent in particularibus actibus.

Et similiter dicendum ad tertium de concupi-
scentia, quae est sicut radix omnium malorum.

Ad quartum dicendum, quod noeuementum quod
alici in persona inferitur, naturalem horrorem ha-
bet, nec terminatur ad aliquod reale bonum fa-
cientis, sed solum ad bonum aestimatum, quod est
vindicta. Sed noeuementum quod inferitur in sub-
tractione rerum, vel in abusu uxoris, natum est
habere quandam delectationem, in quantum termi-
natur ad aliquod bonum reale, ad minus sensibile,
ipsis operantis. Et ideo ista duo noeuementa dis-
tinguuntur praeceptis pertinentibus ad cor et ad
actum; non autem praeceptum quod est de voca-

mento personae proximi, talem distinctionem reci-
pit (1).

Ad quintum dicendum, quod secundum Philo-
sophum in 3 Ethic. (cap. 5 vel 5), legislator in-
tendit commune bonum per lationem legis; et ideo
actus particulares unius hominis non praecipit nisi
secundum quod ad alium ordinatur. Et propter
hoc etiam quantum ad modum tradendi ista prae-
cepta, hoc modo fuerunt assignanda, ut per ea or-
dinaretur homo tantum ad alterum, quamvis in
ordinatione ad alterum includatur etiam ordinatio
ad seipsum, sicut in dilectione proximi includitur
dilectio sui.

Ad sextum dicendum, quod non oportuit in
praeceptis decalogi omnium virtutum actus prae-
cipi, quia hoc ad perfectionem vitae virtuosae per-
tinet; sed oportuit tantum in illis hominem dirigi
per praecepta decalogi quae primo facienda occur-
runt tendentibus in virtutem, ut dictum est.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum,
quod praecepta decalogi ordinantur secundum quod
primo et principaliter facienda vel vitanda occur-
runt. Et quia in spirituali vita, ad cuius directio-
nem decalogus datur, ratio agendi Deus est quasi
finis; ideo praecepta quae ad Deum ordinant, primo
ponuntur, inter quae talis erit ordo consideratur
ut prius illud praeceptum ponatur cuius contrarium
a Deo magis elongat; quia gradatim Deo appro-
ximamus a remotioribus discedentes. Et ideo prae-
ceptum quod prohibet contrarium cultus, per quem
homo quasi totaliter a Deo recedit, prius ponitur
quam praeceptum quod prohibet irreverentia in
vane assumendo divinum nomen; et ultimo ponitur
praeceptum de quiete cordis in Deum, in quo ho-
mo Deo maxime appropinquat. In praeceptis autem
secundae tabulae etiam similis ordo observatur, ut
scilicet prius ponatur illud praeceptum quod primo
in bona conversatione occurrit. Et quia prius
est ordinatio hominis ad domesticos quam ad ex-
traneos, ideo praeceptum de honoratione parentum
praemittitur aliis quae ad omnes communiter per-
tinent, in quibus etiam praemittuntur prohibitiones
illorum quae principaliter occurrunt cavenda. Ten-
dentibus autem ad virtutem prius occurrit vitan-
dum noeuementum quod cum oris, et oris quam
cordis; et inter noeuementa operis gravius noeu-
mentum prius vitandum occurrit; et ideo prohi-
bitio homicidii praecedit prohibitionem moechiae,
quae praecedit prohibitionem furti; et haec tres pro-
hibitiones praecedunt prohibitionem falsi testimonii;
et ultimo ponitur prohibitio concupiscentiae, in quo
jam perfectio virtutis consistit.

Et per hoc patet solutio ad objecta.

ARTICULUS III.

*Utrum omnia legis praecepta ad haec decem or-
dinentur* (2). — (1-2, quaest. 99, art. 5.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non
omnia legis praecepta ad haec decem reducuntur.
Cum enim haec praecepta jus naturale contineant,
non poterunt ad ea reduci nisi quae ex iure na-
turali proficiscuntur. Sed quaedam prohibentur in
lege quae non videntur modo aliquo ex lege na-

turali proficisci, quae nihil differunt utrum sic vel
sic fiant, antequam lege posita sint, ut quod sa-
crificetur hircus vel taurus, sicut etiam Philoso-
phus, in 3 Ethic. (cap. 10 vel 12), dicit. Ergo
non omnia praecepta legis ad haec decem redu-
cuntur.

2. Praeterea, ea quae sunt diversorum genu-
rum, invicem non reducuntur in principia natu-
ralia, sed in principium quod est voluntas, ut in
7 Metaph. (text. 25) dicitur. Sed haec praecepta
naturalia sunt, cum sint de lege naturali. Ergo
praecepta caeremonialia, quae sunt alterius generis,
ad ipsa non reducuntur.

3. Praeterea, manente causa, manet effectus.
Sed quaedam praecepta legis mutata sunt illis prae-
ceptis manentibus. Ergo non reducuntur ad ista
sicut ad causam.

4. Praeterea, omnia ista praecepta naturalia
ratio dicit. Sed non omnium quae in lege posita
sunt, quaerenda est ratio, ut ff. (1) de leg. et se.
(1. *Non omnia*). Ergo non omnia praecepta leg-
is ad haec reducuntur.

5. Praeterea, ubi est eadem causa, et idem
effectus. Haec autem praecepta eadem sunt apud
omnes. Cum ergo multa praecepta legis divinae
et legis civilis apud diversos diversa sint, videtur
quod non omnia praecepta legalia ad haec redu-
cantur.

Sed contra, omnia praecepta legis ad dilectio-
nem Dei et proximi aliqua reducuntur, ut in
praecedenti distinct. 56 dixit Magister. Sed dile-
ctio Dei et proximi sufficienter continetur in istis
praeceptis. Ergo omnia alia praecepta legis ad haec
reducuntur.

Praeterea, sicut Celsus (2) dicit, jus est ars
aequi et boni. Sed quiddam continetur in aliqua
arte, reducitur ad prima principia illius artis, sicut
in scientiis demonstrativis ad dignitates. Cum ergo
praecepta legis naturalis sint in agibilibus, sicut
principia naturaliter cognita in demonstrativis, vi-
detur quod omnia praecepta legalia ad haec prae-
cepta legis naturaliter reducuntur.

Praeterea, nullum praeceptum legis justum est,
nisi rationabiliter positum sit. Sed omnis recta ra-
tione oportet quod a naturali cognitione de-
ducatur: quia principium rationis intellectus prin-
cipiorum est. Ergo oportet quod omnia legis prae-
cepta, si iusta sunt, a praeceptis legis naturae de-
ducantur; et sic omnia alia in haec praecepta re-
ducuntur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in rebus
naturalibus invenitur triplex cursus rerum. Quae-
dam enim sunt semper, quae nunquam deficient,
ex natura hoc habentia ut sint, et impediri non
possint: quaedam vero sunt frequenter, quae in
paucioribus impediuntur: quaedam vero sunt raro,
vel in minori parte. Ea autem quae sunt semper,
sunt causa et origo eorum quae sunt frequenter
et raro; unde etiam in ea quae sunt semper, re-
ducuntur, ut in 6 Metaph. (text. 3) probatur;
sicut motus caelestes, qui semper sunt, sunt causa
et regula motus pluviarum et imbrium, qui ut fre-

(1) *Sive digestis de legibus et Senatusconsultis* (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Quod hic Celsi nomine praenotatur, est Juventii Celsi
cujus mentio inter civilis juris interpretes fit, et in Digestis
lib. 1 tit. 1 de *Iustitia et iure leg.* 1, refertur ex professo,
ubi dicitur *elegantur a Celso definitum* (Ex edit. P. Nicolai).

(1) *Al.* respicit.

(2) Nicolai reducuntur.

quenter currunt eodem modo; et utriusque sunt regula et causa casualium motuum, ut inventionis thesauri, vel alicujus hujusmodi, secundum quod homo vel ex pluvia vel ex aliquo hujusmodi, quod ad motum caeli redacitur, habet occasionem foediendi in agrum, ubi thesaurus invenit. Ita etiam est de legibus, quibus humani motus diriguntur. Quaedam enim sunt leges quae ipsi rationi sunt inditae, quae sunt prima mensura et regula omnium humanorum actuum; et haec nullo modo deficient, sicut nec regimen rationis deficere potest, ut aliquando esse non debeat; et haec leges jus naturale dicuntur. Quaedam vero leges sunt quae secundum id quod sunt, habent rationem ut observari debeant, quamvis aliquibus concurrentibus earum observatio impediatur; sicut quod depositum reddatur deponenti, impeditur quando gladius furioso deponenti reddendus esset; et haec leges simulantur his quae frequenter in natura accidunt; et ideo directe et immediate ad jus naturale reducuntur. Et ideo Tullius, in 1 Rhetoricae (vel 2 de Invent., num. 56), nominat hujusmodi jus a naturali jure profectum. Quaedam vero leges sunt quae secundum se consideratae nullam rationem habere videntur suae observationis; sed rationem hujusmodi nanciscuntur ex aliquibus concurrentibus quae faciunt decentiam observandi; et hujusmodi simulantur his quae raro accidunt in natura. Unde sicut illa non reducuntur in causas naturales nisi observatio concursu omnium, quibus aliquis raris eventus accidebat; ita etiam hujusmodi legalia, quae dicuntur positiva jura, reducuntur ad legem naturae non secundum se absolute, sed consideratis omnibus circumstantiis particularibus, quae faciunt decentiam suae observationis. Unde patet quod omnia praecepta legis divinae vel civilis, ad haec praecepta reducuntur aliquo modo.

Ad primum ergo dicendum, quod illa lege posita (1), de quibus Philosophus loquitur, secundum se considerata differentiam non habent utrum sic vel sic fieri debeant, sed hujusmodi differentiam sortiuntur ex diversis concurrentibus, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod artificialia non reducuntur in naturalia ita quod natura sit eorum primum et principale principium, sed in quantum ars utitur naturalibus organo ad complementum artificii. Similiter etiam praecepta caeremonialia vel juris positivi non reducuntur ad naturalia quasi ex ipsa natura vim obligandi habeant; sed hoc habent ex voluntate instituentis, quae in institutione naturali ratione utitur, si recte instituit.

Ad tertium dicendum, quod illa praecepta legis quae mutata sunt, observantiae suae rationem habebant non ex ipsa substantia facti, sed ex aliquibus circumstantibus causis, sicut quod oportebat nostrae redemptionis mysterium aliquibus signis praefigurare, vel aliquid hujusmodi; unde cessantibus his causis, non manet reductio istorum praeceptorum ad praecepta naturalia.

Ad quartum dicendum, quod hoc intelligendum est quantum ad substantiam facti, quod lege praecipitur, quod aliquando non habet rationem quare sic vel aliter fiat, ut dictum est.

Ad quintum dicendum, quod praecepta legis quae apud diversos diversa sunt, dependent a praeceptis naturalibus quae sunt eadem apud omnes,

(1) Id est per legem instituta. *Al. politica.*

mediantibus aliquibus circumstantiis, ut dictum est; et horum varietas varietatem in jure positivo causat.

ARTICULUS IV.

Utrum praecepta decalogi sint dispensabilia.
(1-2, qu. 100, art. 8.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod praecepta decalogi sint dispensabilia. Quia secundum Philosophum (in 3 Ethic., cap. 14 vel 16) in humanis actibus propter eorum varietatem non potest una communis regula inveniri, quam non oporteat in aliquibus casibus deficere ad similitudinem Lesbiae aedificationis. Sed praecepta legis sunt mensura humanorum actuum. Cum igitur omne praecipitur quod in aliquo casu intermittendum est dispensabile sit, videtur quod omnia praecepta legis dispensabilia sint.

2. Praeterea, Philosophus dicit (in 3 Ethic., cap. 10, vel 12), quod justum naturale non est idem apud omnes, sicut nec alia quae naturam hominis consequuntur, eadem in omnibus inveniuntur, ut quod dextera sit fortior sinistra, eum contingat aliquid ambidextros esse. Sed omnia praecepta quae non ab omnibus sunt observanda, sunt dispensabilia. Ergo praecepta decalogi, quae sunt de jure naturali, sunt dispensabilia.

3. Praeterea, praecipitur divinum non potest esse injustum. Sed Deus aliquando praecipit fieri aliquid contrarium praecipitis decalogi, sicut patet Exod. 12, de spoliatione Aegyptiorum; et Osee 1, de accessu ad fornicariam. Ergo aliquando justum est fieri contra praecepta decalogi. Ergo praecepta decalogi sunt dispensabilia.

4. Praeterea, inter decalogi praecepta continentur homicidii prohibitio. Sed aliquibus casibus contingit iudex praecipit hominem occidi, et iuste. Ergo et similiter alia praecepta aliquibus casibus emergentibus possunt non observanda esse.

5. Praeterea, sicut prius dictum est, in corp. praec. art., omnia praecepta legis aliquo modo ad praecepta decalogi reducuntur. Sed praelatis Ecclesiae licet in aliquibus legis praecipitis dispensare. Ergo et similiter in praecipitis decalogi.

Sed contra, secundum Bernardum in lib. de Praecepto et regula (vel de praeco et dispensatione, cap. 2), nulli licet dispensare in praeco quod a suo superiore est impositum. Sed praecepta decalogi sunt imposita a Deo, qui est superior omnibus. Ergo nulli licet in praecipitis hujusmodi dispensare.

Praeterea, in quolibet genere est una prima mensura, quam oportet esse certissimam et infallibilem, ut patet in 10 Metaph. (text. 5), et 5 Metaph. (text. 12). Sed prima mensura omnium humanorum actuum est lex decalogi. Ergo in nullo casu ab ea discedere licet, et ita indispensabilis est.

Praeterea, illud quod est per se verum, semper et ubique est verum. Ergo illud quod est per se justum, semper et ubique observandum est. Sed praecepta decalogi sunt hujusmodi. Ergo etc.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in quolibet legislatione oportet duo considerare: scilicet substantiam legis quae ponitur, et id ad quod legislator respicit. Et sicut lex lata est mensura subditorum in suis actibus, ita hoc ad quod respicit

ARTICULUS V.

Utrum fuerit conveniens observationem sabbati praecipere.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod inconveniens fuerit sabbati observationem praecipere. Sabbatum enim est septima pars temporis totius vitae hominis. Sed valde irrationabile videtur quod homo septimanam partem vitae suae in otio amittat, sicut Seneca (1) dicit deridens caeremonias Judaeorum, sicut Augustinus narrat in lib. de civ. Dei (6, cap. 11). Ergo irrationabile fuit sabbati observantiam praecipere.

2. Praeterea, quanto exercitatio alicujus rei magis discontinuatur, tanto homo in illa re minus proficit. Sed sabbati observantia instituta fuit ad vacandum divinis. Multo autem continuatius esset exercitium divinum, si ei conjunctus dicitur una hora saltem deputaretur. Ergo videtur quod ad majorem profectum hoc fuisset quam diem septimum observare.

3. Praeterea, ab operibus virtutis nullo tempore vacandum est. Sed opera servilia sunt materia virtutis. Ergo non debuit praecipui ut die sabbati a servilibus operibus abstineretur.

Sed contra, ad legislatorem pertinet omnes humanos actus moderare. Sed cum impossibile sit semper agere, ut Philosophus in lib. de Somn. et Vigil. (cap. 1) dicit; ad moderationem humanorum actuum pertinet ut aliquod tempus quieti deputetur. Ergo conveniens fuit ut legislator hoc institueret.

Praeterea, hominibus spirituali (2) vita viventibus maxima cura adhibenda est ut Dei omnipotentiam et providentiam cognoscant. Sed lex Moysi data est ad instruendum vitam spiritualem. Ergo praecipue hoc lege illa debuit praecipui, quod ad Dei omnipotentiam et providentiam credendam homines assuefaceret. Hoc autem est observatio sabbati, quae in memoria reducit, ut Rabbi Moyses dicit (in lib. qui inscriptus est: *Dux haesitantium*), principium mundi, cujus factura septima die consummata est: qua supposita, cunctis etiam simplicibus evidens est Deum omnipotentem esse, et ex providentia, non ex necessitate agere. Ergo conveniens fuit ut observatio sabbati lege statueretur.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod praecipitur de sabbato observando fuerit morale simpliciter. Ea enim quae in unam divisionem veniunt, unius rationis esse videntur. Sed praecipitur de sabbato observando condidit alii praecipitis decalogi; quae sunt praecepta moralia legis naturae. Ergo praecipitur de sabbato est morale.

2. Praeterea, super illud Luc. 13, *Sex dies sunt in quibus operari licet*, dicit Glossa (5): *Lex in sabbato non hominem curare, sed servilia ope-*

(1) In eo libro quem contra superstitiones condidit, sicut loquitur Augustinus, loc. cit. Sed modo non extat liber iste quem et Tertullianus citat in Apologetico, cap. 12 (*Ex edit. P. Nicolai*).

(2) *Al. speciali.*

(5) Nullo nomine praenotata, sed est expressae Bedae super eundem locum, aequivalenter autem Ambrosii (*Ex edit. P. Nicolai*).

legislator, quod est legis intentio et finis, est mensura legis positivae. Sicut ergo actus subditorum sunt distorti si a lege positiva discordant; ita lex rectitudinem non habet si ab intentione legislatoris deficeret; quae est rectitudinem constituere et conservare. Si ergo sint aliqua praecepta quae continent ipsam intentionem legislatoris, impossibile est quod in aliquo casu salva iustitia possit aliquis ab eis deflectere; sicut si esset hoc praecipitur, nulli faciendam esse injuriam; et ideo cum omnia praecepta decalogi sint hujusmodi, impossibile est quod dispensationem recipiant. Praecepta autem quae legislator edidit, ad mensuram praedictorum metienda sunt. Unde quando illa praecepta posita non possunt praeriri sine praedictio primae mensurae ad quam instituta sunt, nulli licet in eis dispensare. Si quando vero possunt salva intentione legis praeriri, tunc est licitum dispensare in illis praecipitis ei qui auctoritatem habet. Si vero in aliquibus casibus lex posita ab intentione legislatoris discedat, quia non potuit legislator ad omnes casus intendere, legem statuens, sed ad ea quae pluries accidunt; tunc etiam licitum est legem positam praerire, et intentionem legislatoris sequi, sicut patet in eo qui non reddit depositum impugnantem fidem vel patriam; et ad hoc perficit quaedam virtus quae vocatur a Philosopho, in 3 Ethic., epiecia, per quam homo, praetermissa lege, legislatoris intentionem sequitur.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de praecipitis legis positivae, et non de illis quae intentionem legislatoris includunt.

Ad secundum dicendum, quod justum naturale est duplex, ut supra dictum est, in corp. praec. art. Quoddam quod semper et ubique est justum, sicut hoc in quo consistit forma iustitiae et virtutis in generali, sicut medium tenere, rectitudinem servare, et alia hujusmodi. Quoddam vero est ex hoc profectum, secundum Tullium (in 2 Rhet. de Invent.); et hoc in pluribus ita contingit, sed potest in paucioribus deficere, ut dictum est (ubi sup.). Quod contingit ex hoc quod justum hujusmodi est applicatio quaedam universali et primae mensurae ad materiam difformem et mutabilem; et de hujusmodi iusto loquitur Philosophus.

Ad tertium dicendum, quod circa praecepta decalogi, secundum quod ad decalogum pertinent, nunquam Deus contrarium fieri praecipit. Prohibitio enim fieri ad decalogum pertinet in quantum res furata aliena est ab accipiente. Retenta ergo hac conditione, si res illa fiat ipsius accipientis, iam non erit contra decalogum. Hoc autem non solum Deus, qui est omnium Dominus, facere poterat, sed etiam quandoque homines auctoritatem habentes, rem quae unius fuerat alteri conferunt, ex aliqua causa. Potest tamen Deus in aliquibus factis conditiones contrarias decalogo auferre, qui et naturam mutare potest, quod homo facere non potest; sicut ab ea quae non est matrimonio juncta, potest auferre hanc conditionem *non suam*, sine hoc quod uxor plenaria fiat, ut sic accedere ad eam sit contra decalogum.

Ad quartum dicendum, quod non prohibetur in decalogo occisio simpliciter, sed occisio ejus qui mortem pati non debuit.

Ad quintum dicendum, quod non est eadem ratio de praecipitis decalogi, et de aliis praecipitis legis, ut ex praedictis patet.

ra facere, idest peccatis gravari, prohibet. Sed vacare a peccato est morale praeceptum. Ergo et praeceptum de sabbato observando.

5. Praeterea, illud quod habet rationem morale, videtur esse morale praeceptum. Sed observatio sabbati est huiusmodi, quod patet ex causa quam assignat Damascenus lib. 4 (de Fide orth., cap. 24 circa medium): *Vacationis, inquit, gratia quae est ad Deum, et ut particulam vitae Deo tribuant et requiescant sercus et subjugule, sabbati observantia excogitata est.* Ergo praeceptum de sabbato observando est morale.

Sed contra, praecepta quae sunt data in signum, non sunt moralia, sed caeremonialia. Sed praeceptum de sabbato est huiusmodi, ut patet Exod. 31, 15: *Videte ut sabbatum meum custodiat, quia signum est inter me et vos.* Ergo praeceptum de sabbato est caeremoniale.

Praeterea, Levit. 26 dicit Glossa (1): *Mandatum sabbati quamvis in decem mandatis numeratum sit, non tamen ex eis est.* Videtur ergo quod sit caeremoniale, et non morale.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod non debuerit cessare tempore gratiae. Thirificatio enim, ut dicunt sancti et magistri, non cessavit: quia significat illud quod semper faciendum est, scilicet devotionem orationis. Sed observatio sabbati significat requiem in Deo, ut Augustinus dicit, super Exod. cap. 31, quae quidem semper facienda est. Ergo non debuit tempore gratiae cessare.

2. Praeterea, observatio sabbati ad maximam perfectionem ordinabat, scilicet ad vacandum divinae contemplationi. Sed status gratiae est perfectior statu legis. Ergo etiam magis debet observari in hoc statu quam in illo.

3. Si dicas, quod observatur, sed mutata die, scilicet dominica; contra. Magis est in reverentia habendum quod ad Divinitatem pertinet quam quod ad humanitatem. Sed ratio observandi sabbatum fuit mysterium divinae quietis. Ergo non fuit observatio sabbati commutanda in observationem dominicae propter mysterium resurrectionis, quod Christo secundum humanam naturam competit.

4. Praeterea, tempore gratiae tenemur perfectius Deo vacare quam tempore legis. Sed tempore legis a multis abstinencebatur quae nunc in die dominico licite fiunt: non enim erat licitum cibos coquere, nec itinerare. Ergo observatio sabbati non est mutata in dominicam: ergo adhuc debet observatio sabbati remanere.

Sed contra, Exod. 31, 15: *Septima dies erit sabbatum, idest requies:* Glossa (2): *Alia praecepta servanda in novo Testamento ad litteram non dubitamus; illud autem de sabbato, velatum et in mysterio praeceptum fuit, ut hodie a nobis non servetur, sed solum signatum intueamur.*

Praeterea, Damascenus dicit (ubi supra) quod sabbati observatio excogitata fuit parvulis, et sub elementis mundi servientibus. Sed a tali servitio

(1) Ex Hesychio sumpta, et nomen ejus praefrens (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Nihil tale in Glossa nova: et vetus ad manum non est (Ex edit. P. Nicolai).

liberati sumus per adventum Christi. Ergo et sabbati observatio cessavit.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod sicut praeceptum de sacrificiis habuit aliquam causam moralem non simpliciter, sed secundum congruentiam illorum quibus lex dabatur, qui ad idolatriam proni erant, ut Deo offerrent quod alias idolis obtulissent; et aliam causam mysticam, scilicet ad significandum sacrificium passionis Christi: ita et praeceptum de observatione sabbati habuit aliquam causam moralem ex conditione eorum quibus lex dabatur, qui propter avaritiam eis inditatum se et sibi subditos operibus servilibus occupassent quod omnino mens eorum a divinis subtraheretur: et hanc causam tangit Damascenus (ubi supra). Similiter etiam quia ad errores gentium proni erant, indicta est eis observatio sabbati, ut creationem mundi semper prae oculis haberent, et sic Deum recognoscerent et timerent: quam causam tangit Rabbi Moyes (in lib. cit.). Habuit nihilominus et causam mysticam triplicem. Unam allegoricam, ad significandum quietem Christi in sepulcro. Aliam moralem, ad significandum requiem humanae mentis a peccatis, et ab omnibus aliis rebus, in quibus requiem non invenit, nisi in Deo, in quo solo est quies. Tertiam anagogicam, ad significandum aeternam requiem qua sancti in gloria quiescent. Et ideo conveniens fuit institutio sabbati pro tempore illo.

Ad primum ergo dicendum, quod sabbati tempus non amittitur, si hoc in sabbato fiat ad quod deputatum est, scilicet divinorum contemplatio. Sed quia Judaei omisit divinis in sabbatis magis inutilibus rebus vacabant, ideo eos Seneca derisit, ut dicitur Thren. 1, 7: *Viderunt eam hostes, et deriserunt sabbata ejus.*

Ad secundum dicendum, quod labor non solum impedit contemplationis actus dum excreat, sed etiam postquam transit, dum remanent ex labore membra fessa, et mens distracta. Unde convenientius fuit ut unus dies integer divinis deputaretur quam in singulis diebus aliquae horae.

Ad tertium dicendum, quod quandoque actus unius virtutis intermittendus esse propter actum excellentioris virtutis; sicut opera aliarum virtutum aliquando propter opus justitiae intermittuntur, ut dicit Tullius in 1 de Offic. (num. 134). Virtutes autem omnes contemplativae sunt digniores virtutibus activis, quarum materia esse possunt servilia opera. Unde non est inconveniens quod opus servile intermittatur ad tempus, ut contemplationi vacetur.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod praeceptum de sabbato observando, quantum ad aliquid morale est, et quantum ad aliquid caeremoniale, et quantum ad aliquid potest etiam dici iudiciale. Secundum enim illud ejus quod naturalis ratio dicit, praeceptum morale est, ut scilicet aliquo tempore homo contemplationi vacet. Sed taxatio temporis in qua vacandum sit, non est de dietamine naturalis legis, et ideo est morale praeceptum. Sed secundum quod habet pro causa significationem, sic est caeremoniale. Secundum autem quod habet pro causa conditionem illius populi, cui subveniendum erat per hoc praeceptum, iudiciale est.

Ad primum ergo dicendum, quod connumeratur

alii praeceptis decalogi quantum ad id quod habet de ratione moralis praecepti.

Ad secundum dicendum, quod opera servilia mystice intelliguntur peccata; sed ad litteram opera servilia dicuntur ad quorum exercitium servos deputatos habemus, in quibus debent artes mechanicae dirigere, quae contra liberales dividuntur.

Ad tertium dicendum, quod causae illae non sunt morales nisi considerata conditione illius populi cui lex dabatur. Unde ex hoc magis potest concludi quod sit iudiciale praeceptum quam morale.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod sabbati observatio quantum ad illud quod de lege naturali habebat, prout morale praeceptum est, tempore gratiae non cessavit, immo perfectius implendum est, sicut et alia moralia praecepta; et ideo Apostolus, 1 Corinth. 7, dat consilium de virginibus, ut extra sollicitudinem existentes, semper quae Dei sunt, cogitent. Sed taxatio diei vel temporis, quae ad legem moralem non pertinebat, veniente statu gratiae cessavit, sicut et alia legalia.

Ad primum ergo dicendum, quod observatio sabbati, in quantum caeremonialis est, signat principaliter requiem Christi in sepulcro, et per consequens quietem quam habemus pro ipso, conspulti cum eo per baptismum in mortem; Rom. 6. Unde veniente veritate, figura cessavit. Et non est simile de thirificatione, quae principaliter non est signum futuri, sed ejus quod semper esse debet.

Ad secundum dicendum, quod quia perfectius in nova lege debemus Deo vacare, ideo non fuit taxandum tempus illis quibus injungitur, ut sine intermissione orent.

Ad tertium dicendum, quod observatio dominicae non obligat ex praecepto decalogi nisi quantum ad hoc quod est de dietamine legis naturae: taxatio enim illius diei est ex institutione Ecclesiae volentis resurrectionem Christi, cui nostram vitam conformare debemus, in jugi memoria esse. Quamvis autem resurrectio Christi ei secundum humanitatem conveniat, tamen opus Divinitatis est, quae eum a mortuis suscitavit. Unde non in minori reverentia est habenda quam requies artificis, et consummatio conditoris facta (1) in die sabbati; immo amplius, secundum quod opus conditionis (2) opere reparationis perficitur.

Ad quartum dicendum, quod in die dominica tenemur vacare ex constitutione Ecclesiae ab operibus quae nos impedire possent a cultu divino, qui indicitur in tali die exercendus, nisi ex causa per eum qui habet auctoritatem, in aliquo dispensetur. Neque oportet quod ab omnibus in die dominica cessemus a quibus in die sabbati cessabant: quia antiquorum cessatio ab omnibus operibus servilibus in significationem erat, non autem nostra cessatio.

ARTICULUS VI.

Utrum usuras accipere sit peccatum.
(2-2, quaest. 78, art. 1; et de Mal., q. 15, art. 4.)

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod usuras accipere non sit peccatum. Nihil enim est

(1) Al. consummatio conditionis factae.

(2) Al. conditoris.

peccatum nisi quod est contra praeceptum aliquod morale: caeremonialia autem, et iudicialia legis mosaicae nos non obligant. Sed praeceptum de non accipiendo usuram, non est morale: quia praecepta moralia obligant respectu omnium, et ad omnes; sed Deut. 25, Judaeis conceditur quod fenerentur non proximis, sed extraneis. Ergo usuras accipere non est peccatum.

2. Praeterea, constat quod ille qui alicui pecuniam mutuat, aliquid commodum ei facit. Sed secundum Philosophum in 3 Ethic. (cap. 8), in retributione commanet civitas, ut scilicet quantum quis (1) fecit, tantum ei fiat. Ergo non est peccatum, sed licitum et justum, ut pro commodo quod mutuando fecit, aliquid lucrum reportet.

3. Si dicas, quod tenebatur ei gratis mutuare; unde in hoc peccat quod vendit alicui quod ei debebat contra. Secundum hoc ergo non peccabit lucrum de mutuo quaerens, nisi quando mutuae tenetur. Sed non semper tenetur mutuare. Ergo aliquando licet ei usuras accipere.

4. Praeterea, non minus possum accipere ab eo cui beneficium extitit, quam ab eo cui nullum beneficium contuli. Sed si aliquis cui non mutuassem, aliquid mihi daret de suo, etiam si sperassem accipere, licite detinere possem. Ergo et ab eo cui beneficium extitit, mutuum concedendo, licet mihi aliquid expectare, recipere, et detinere.

5. Praeterea, plus efficitur mihi debitor ille in quem transtuli dominium rei meae, quam ille cui solum usum rei meae concessi. Sed in rebus in quibus non transfertur dominium, si concedatur ad aliquem usum, licet inde aliquid accipere, sicut patet in locationibus domorum, equorum, et huiusmodi. Ergo multo amplius licet mihi accipere ab eo in quem per mutuum pecuniae meae dominium transtuli.

6. Praeterea, quicumque communicat alicui in peccato mortali, peccat mortaliter. Sed ille qui dat usuras accipiens mutuum, communicat ei qui accipit usuram dans mutuum. Si ergo accipiens usuras semper peccat, videtur quod et dans; quod falsum est.

Sed contra, Luc. 6: *Date mutuum, nihil inde sperantes.* Sed (2) contra hoc veniunt feneratores. Ergo peccant.

Praeterea, ea quae veniunt in eandem divisionem, sunt unius rationis. Sed dare pecuniam ad usuram connumeratur aliis quae sunt peccata moralia, ut patet in Psalm. 14: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* Ergo est peccatum mortale.

Praeterea, ubicumque est turpe lucrum, est peccatum. Sed Philosophus ponit in 4 Ethic. feneratores inter turpes lucratores. Ergo etc.

Solutio. Respondeo dicendum, quod ab omnibus dicitur communiter quod dare ad usuram peccatum mortale est. Sed diversi diversas rationes assignant.

Quidam enim dicunt, quod ideo pecuniam pro certo lucro concedere non licet, sicut donum vel equum, vel alia huiusmodi, quia pecunia non deterioratur ex usu, sed aliis rebus aliquid deperit ex usu. Sed ista ratio non est generalis: quia in aliquibus rebus, pro quarum concessione aliquid accipi potest licite, nihil ex usu deperit, sicut in

(1) Al. deest quis.

(2) Al. et.

concessione domus ad usum ad unum diem; et praeterea pretium quod accipitur, non commensuratur damno quod accidit ex usu rei; non enim tantum deperit in mutuo quantum datur.

Et ideo alii assignant aliam rationem, quia videlicet quando pecunia mutuatur, transfertur dominium, quod non fit in domo et in aliis rebus. Iustum autem (1) videtur ut pro usu rei quae mea remanet, scilicet domus, aliquid accipere possim; sed pro usu pecuniae (2), quae fit alterius ex hoc ipso quod mutuatur, aliquid accipere, nihil aliud est quam accipere aliquid ab aliquo pro usu rei propriae; et ideo videtur quod est quaedam exactio, et peccatum. Et (3) haec ratio satis probabilis videtur; et ideo simile accidit in omnibus rebus in quibus transfertur dominium per mutuum, sicut granum, vinum, et huiusmodi, pro quorum usu nihil accipere licet ultra valorem ejus quod mutuatum est. Potest tamen et alia ratio assignari; quia omnes aliae res ex seipsis habent aliquam utilitatem, pecunia autem non, sed est mensura utilitatis aliarum rerum, ut patet per Philosophum in 8 Ethic. (cap. 8, vel 9). Et ideo pecuniae usus non habet mensuram utilitatis ex ipsa pecunia, sed ex rebus quae per pecuniam mensurantur secundum differentiam ejus qui pecuniam ad res transmutat. Unde accipere majorem pecuniam pro minori, nihil aliud esse videtur quam diversificare mensuram in accipiendo, et dando; quod manifeste iniquitatem continet.

Ad primum ergo dicendum, quod lex Deuteronomii loquitur de Judaeis respectu aliarum nationum quae terram promissionis Judaeis divinitus concessam detinebant; et ideo permissum fuit eis, usuris, et quibuscumque exactionibus extorquere ab injuste possidentibus quod eis juste debebatur, scilicet etiam dicitur de spoliatione Aegyptiorum, qui Judaeis mercedem laboris quo eis servierant, subtraxerunt. Vel dicendum, quod sicut libellus repudii permissus est eis ad duritiam cordis eorum, ne uxores interficerent, ad quod proni erant; ita etiam permissum fuit eis fenerare extraneis, ne fratribus suis fenerarent, ad quod eos innata avaritia incitabat.

Ad secundum dicendum, quod beneficium mutui non est amplius quam pecunia mutuata; unde si plus exigitur, exigitur plus quam debitum est; et ideo est injusta exactio.

Ad tertium dicendum, quod quamvis homo non teneatur semper mutuum concedere, tenetur tamen ad hoc ut quodcumque mutuum exigit (4), non plus exigit quam dederat.

Ad quartum dicendum, quod ab eo cui beneficium contuli, licet mihi tantum sperare et accipere quantum feci, et non plus. Quidquid autem de utilitate contingit ei cui mutuum dedi, ultra

(1) *Al.* deest autem.

(2) *Al.* pro usu scilicet pecuniae. *Nicolai* pro rei usu, scilicet pecuniae.

(3) *Al.* sed.

(4) *Al.* exigitur.

mensuram mutui ex pecunia mutuata, hoc est ex industria ejus qui sagaciter pecunia usus est: industriam autem ejus sibi vendere non debet, sicut nec pro stultitia ejus minus habere debet.

Ad quintum dicendum, quod hoc ipso quod dominium pecuniae transfertur, est ratio quare pro usu ejus nihil accipere debeam vel sperare quasi (1) mihi debitum.

Ad sextum dicendum, quod ille qui usuras dat et mutuum accipit in necessitate, non peccat, nec usurario communicat in quantum huiusmodi: quia non voluntarius usuram dat, sed quasi coactus necessitate.

Expositio textus.

Haec Origenes dicit esse duo mandata. Sicut Origenes primum mandatum dividit in duo, ita duo ultima mandata, quae sunt de prohibitione concupiscentiae, conjungit in unum; et sic praecepta denarium non transcendunt.

Idolum nihil est in mundo. Hoc autem multipliciter intelligi potest. Uno modo in quantum idolum est similitudo; et sic exponit Origenes, ut dicitur idolum nihil esse, quia nulla res est in mundo cuius sit similitudo. Alio modo potest intelligi de idolo secundum quod est res quaedam; et hoc dupliciter. Uno modo quantum ad formam quae aestimatur esse in idolo, et non est in eo, scilicet forma deitatis. Alio modo quantum ad effectum, quia scilicet ad peccatum inducit, quod nihil est.

Non assumas nomen Dei tui in vanum. Assumere est ad aliquid sumere. Sumitur autem nomen Dei ad aliquos veritatis confirmationem per modum juramenti. Si ergo sumatur ad confirmandum aliquid falsum, quod in se nullo modo confirmabile est, tunc in vanum assumitur, et pro nihilo juratur: quia vanum est quod est ad finem aliquid quem (2) non inducit, ut dicitur in 2 Physic. (text. 72).

Nomine igitur moechiae, omnis illicitus concubitus, illorumque membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi. Cum peccatum contra naturam sit gravius quam moechia, videtur quod illud potius prohiberi deberet, quasi primo tramite relinquendum. — Et dicendum, quod quia legislator hominibus legem dabat, ideo in primis legis mandatum non debebat nisi peccata humana prohibere; peccatum autem contra naturam non est humanum, sed bestiale, secundum Philosophum in 7 Ethic. (cap. 8, vel 7).

Ut si in hieme credimus decem modios, in messe quindecim recipiamus. Hoc est intelligendum, si plus valeant in messe quindecim modii secundum commune forum quam in hieme decem; alias si fiat commensuratio dati et accepti ad valorem pecuniae, non erit usura, sed aequalis commutatio.

(1) *Al.* quam.

(2) *Al.* non includit.

DISTINCTIO XXXVIII.

De triplici genere mendacii.

Sciendum est tamen, tria esse genera mendaciorum. Sunt enim mendacia quaedam pro salute, vel commodo alicujus, non malitia, sed benignitate dicta, qualiter obstrictae sunt mentitae et Raab. Est et aliud mendacii genus quod fit joco, quod non fallit: scilicet enim cui dicitur, causa joci dicit. Et haec duo genera mendaciorum non sunt sine culpa, sed non cum magna (1). Perfectis ergo non convenit alterius animam suam occidat. Licet autem eis verum loqueri, sed non falsum dicere; ut si quis non vult hominem ad mortem prodere verum loquat, sed non falsum dicit. Tertium vero genus mendacii est quod ex malignitate, et dupliciter procedit, cunctis valde cavendum. His inquit videtur, mendacia illa quae fiunt joco, vel pro salute alicujus, imperfectis esse venialia peccata; perfectis vero illud quod pro commodo alterius dicitur, esse damnabile: quod etiam de mendacio joco putari potest praecipue si iheretur.

Quod mendacium obstrictum et Raab fuit veniale.

De mendacio autem obstrictum et Raab, quod fuit veniale, Augustinus tradit dicens (2) (super Psalm. 8, post mead.): « Forsitan sicut obstrictis non remuneratae sunt quia mentitae sunt, sed quia infantes liberaverunt, et propter hanc misericordiam veniale fuit peccatum, non tamen nullum; » sic Raab libera propter liberationem exploratorum, pro qua (5) fuit veniale peccatum. Sed ne putet quisque in ceteris peccatis, si propter liberationem hominum fiant, ita posse concedi veniam: nulla enim mala detestanda talem sequuntur errorem. Possimus enim et furando alicui prodisse, si pauper qui datur, sentit commodum, et dives cui possimus prodesse, si aliqua, nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando mortura, et si vixerit, peccando purganda: nec ideo peccatum grave negabitur tale adulterium. »

Quod octo sunt genera mendacii.

Sciendum est etiam, octo esse genera mendacii, ut Augustinus in libro de Mendacio (cap. 14) tradit: quae diligenter notanda sunt, ut appareat quod mendacium sit veniale, et quod damnabile. Primum capitale est mendacium longe fugiendum, quod fit in doctrina religionis, ad quod nulla causa quisquam debet adduci. Secundum quod tale est ut nulli prosit, et obest alicui. Tertium, quod fit prodest alicui, ut obisit alteri. Quartum, quod fit sola mentiendi fallendique libidine; quod merum (3) mendacium est. Quintum, quod fit plerumque cupiditate de suaviloquio. His omnibus evitatis, sequitur sextum genus, quod nulli obest et prodest alicui; ut si quis peccatum alicujus injuste tollendam, sciens tibi se, se necire mentitur. Septimum, quod et nulli obest, et prodest alicui, ut si quis nolens hominem quaeritum ad mortem prodere, mentitur. Octavum, quod nulli obest, et ad hoc prodest ut ab immunditia corporali aliquem tuatur. In his autem primo minus quisque peccat cum mentitur, quanto magis a primo recedit. Quisque vero aliquid genus esse mendacii quod peccatum non sit, putaverit, decepti seipsum turpiter, cum honestum esse deceptorem alicui arbitretur. Omne genus ergo mendacii summopere fuge: quia omne mendacium non est a Deo.

Quid sit mendacium.

Hic videndum est quid sit mendacium; et quid sit mentiri; deinde utrum omne mendacium sit peccatum, et quare. Mendacium est, ut Augustinus ad (libri contra mendacium ad Consentium, cap. 22, et Ench., cap. 18), falsa significatio veris cum intentione fallendi. Ut ergo mendacium sit, neces-

(1) *Nicolai* (ad Augustinum dicit in Psal. 5.)

(2) Colligitur ex lib. contra Mendacium, cap. 11 ac deinceps quo ad hanc appendicitur (Ex edit. P. Nicolai).

(3) *Al.* non fuit.

(4) *Al.* ilaque.

(5) *Al.* mirum.

se est ut falsum proferatur, et cum intentione fallendi: hoc enim malum est proprium mentientis, unum habere clausum in pectore, aliud promptum in lingua. Mentiri vero est loqui contra hoc quod animo sentit quis, sive illud verum sit, sive non. Omnis ergo qui loquitur mendacium, mentitur; quia loquitur contra hoc quod animo sentit, id est voluntate fallendi: sed non omnis qui mentitur, mendacium dicit: quia quod verum est loquitur aliquando mendacium, sicut et converso falsum dicendo, aliquando verax est. Unde Augustinus (Ench., cap. 18): « Nemo sane mentiens iudicandus est, qui dicit falsum, sicut quod putat verum; quia, quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur. Non igitur mendacii arguendus est; » quia falsa incantibus credit, ac pro veris habet: potiusque e contrario ille mentitur qui dicit verum quod falsum putat. Quantum enim ad animum ejus attinet, non verum dicit: quia non quod sentit dicit, quamvis verum inventum esse quod dicit. Nec ille liber est a mendacio qui ore nesciens loquitur verum, scilicet autem voluntate mentitur.

Quaestio de Judaeo qui dicit Christum esse Deum.

Hic quaeri solet, si Judaeus dicit Christum esse Deum, cum non ita sentiat animo, utrum loquitur mendacium. Non est mendacium quod dicit: quia licet aliter teneat animo, verum tamen est quod dicit, et ideo non est mendacium mentitur tamen, illud quod verum est dicens. Quod vero omne mendacium sit peccatum, Augustinus insinuat (eodem loco cap. 22): « Mihi (inquit) videtur omne mendacium esse peccatum; sed multum interest quo animo, et de quibus rebus quisque mentatur. Non enim sine peccato qui consensit, ut qui necendi voluntate mentitur: nec tantum necet qui viatore mentiendo in diversa itinera (1) mittit, quantum qui viam vitae mendacio depravat. . . . Parro omne mendacium ideo dicendum est esse peccatum, quia hoc debet loqui homo quod animo gerit, sive illud verum sit, sive putetur, et non sit. Verba enim ideo instituta sunt, non ut per ea homines invicem fallant, sed ut per ea (2) in alterius profitum suas cogitationes ferant. Verbis ergo uti ad fallendum, non ad quod sunt instituta, peccatum est. » Nec etiam (3) ideo ultimum mendacium putandum est non esse peccatum, quia possumus aliquid aliquando prodesse mentendo: possumus enim, ut praedictum est, et furando et adulterando prodesse. Mendacium quoque non tunc tantum esse possumus dicere, quando aliquis laeditur. Cum enim a sciente dicitur falsum, mendacium est, sive quis, sive nemo laedatur. « Ecce ex his constat omne mendacium esse peccatum. Non tamen de omni mendacio accipiendum est illud (Psalm. 5, 7): « Perdes omnes qui loquuntur mendacium: » nec illud (Sap. 1, 11): « Os quod mentitur, occidit animam. » Nec omne mendacium isto praecipio prohiberi videtur, nec praemissa descriptione mendacium joci includi.

Ubi cum periculo erratur, vel non.

Illud etiam sciendum est (ex August. in Ench., cap. 49), quod in quibusdam rebus magno malo, in quibusdam nullo fallitur. (Et cap. 21): In quibusdam rebus nihil interest ad capessendum Dei regnum, utrum credatur an non, vel utrum putentur vera an falsa, sive sit sive non. In his errare, id est aliud pro alio putare, non arbitrandum est esse peccatum; vel si est, minimum atque levissimum. (Et cap. 20): Et sunt vera, quamvis non videantur, quae nisi credantur, ad vitam aeternam non potest perveniri. (Et cap. 47): Et licet error maxima cura cavendus sit, non solummodo in majoribus, sed etiam in minoribus rebus, nec nisi rerum ignorantia possit errari: non est tamen consequens ut continuo erret quisque aliquid nescit, sed quisque se existimat scire quod nescit: pro vero enim approbat falsum, quod erroris proprium est. Verumtamen in qua re quisquis erret, interest plurimum. Sunt enim quae nescire est melius quam scire. Item (4) nonnullis errare profuit aliquando, sed in via pedum, non in via morum.

(1) *Al.* in diverso itinere.

(2) *Al.* sed quae item sed per ea.

(3) *Al.* enim.

(4) *Al.* in nonnullis.